

контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції. Вінниця, 2012. С.178-182.

5. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість : Підручник. 3-тє вид. Київ : Знання-Прес, 2005. 591 с.

6. Савченко О. Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. *Рідна школа*. 2018. № 1/2. С. 3-8.

7. Типові освітні програми для 3-4 класів НУШ (Савченко О. Я., Шияна Р.Б.). URL : <https://bit.ly/2TG0FaW>

8. Токар Л. Усна народна творчість на уроках української мови та читання. *Початкова школа*. 2006. №7. С.20-24.

РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ФОРМУВАННІ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Маховська Катерина, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Лазаренко Н.І., докторка педагогічних наук, професорка
Вінницький державний педагогічний університет*

Формування гуманістичних цінностей є одним із ключових завдань сучасної освіти. У молодшому шкільному віці, коли активно формується світогляд та система моральних орієнтирів, важливо учить дітей усвідомлювати загальнолюдські ідеали добра, справедливості, чесності, поваги до інших. Одним із найефективніших засобів такого впливу є художня література – скарбниця духовного досвіду людства, емоційно насичене джерело морального виховання.

Нагальність питання формування гуманістичних цінностей у молодших школярів за допомогою художньої літератури підкреслюється законодавчими актами та нормативними документами України, такими як «Закон України про освіту», «Закон України про загальну середню освіту», «Концепція Нової української школи», а також державними стандартами. Ці акти встановлюють сучасні підходи до освіти, сприяють її гуманізації, забезпечують правове підґрунтя для розвитку освітньої сфери, зберігають культурну та педагогічну спадщину, змінюють освітні парадигми та підтримують міжнародні освітні

зв'язки. Підкреслюється важливість формування в молоді громадянських, патріотичних та моральних якостей.

Ідеї гуманістичного виховання як основи організації суспільного життя та розвитку особистості розглядали у своїх працях провідні українські науковці й педагоги: І. Бех, А. Бойко, С. Гончаренко, О. Савченко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Л. Сущенко, Л. Хоружа та ін. Питанням формування ціннісних орієнтацій присвячували свої дослідження І. Бех, І. Зязюн, М. Каган, С. Клепко та ін.; аспектам розвитку ціннісних орієнтирів у різних видах діяльності – О. Олексюк, В. Сухомлинський, Н. Ткачова, С. Ткачов; проблемами виховання гуманістичних цінностей у шкільному середовищі займалися І. Барвінок, С. Борхович, Л. Канішевська, В. Киричок, О. Лавроненко, Ж. Петрочко, О. Столяренко, А. Сущенко та ін.

Важливо зазначити, що виховання в школярів ціннісного ставлення до світу, природи й Батьківщини тісно пов'язане з розвитком їхнього інтересу до мистецтва. Цей процес включає засвоєння знань про художню культуру, формування естетичного досвіду та досягнення високого рівня естетичної свідомості. Саме твори мистецтва сприяють глибшому усвідомленню учнями загальнолюдських цінностей і моральних ідеалів.

Молодший шкільний вік характеризується підвищеною чутливістю до емоційного впливу слова. Діти цього віку здатні глибоко співпереживати персонажам, легко сприймають моральні настанови, закладені в літературному творі, наслідують поведінку улюблених героїв. Саме тому художній текст є дієвим інструментом формування внутрішнього світу дитини, її морально-естетичних установок.

У процесі вивчення художньої літератури учні початкових класів удосконалюють мовлення, зростають морально, інтелектуально, естетично й літературно, відбувається становлення їхньої особистості. Читання впливає на світосприйняття дитини, збагачує її емоційний досвід, стимулює творчу уяву та сприяє реалізації творчих потреб.

На уроках літературного читання молодші школярі отримують зразки моральної поведінки, які можна застосовувати в повсякденному житті. Завдяки впливу художніх текстів у дітей формуються внутрішні моральні орієнтири, здатність до емпатії, співпереживання, почуття відповідальності, обов'язку та гідності. Щоб досягти цього, важливо обирати такий підхід до аналізу твору, який допомагає школярам осмислити його моральне наповнення й перенести позитивні висновки на власний життєвий досвід.

За словами В. Сухомлинського, «дитяче серце повинно жити добром», і саме через літературу можна «торкнутися найтонших струн дитячої душі», розвивати емоційно-ціннісну сферу [7]. Через художнє слово дитина вчиться розуміти почуття інших, відчувати межу між добром і злом, набуває досвіду морального вибору.

У художніх творах для дітей втілюються основні гуманістичні ідеї:

- доброта і милосердя. Наприклад, у творах Г. Бойка, О. Іваненко, В. Сухомлинського, М. Трублаїні та ін. часто зображуються ситуації, у яких герої виявляють турботу про ближніх, допомагають слабшим;
- справедливість і чесність. Образи літературних героїв навчають розрізняти добро й зло, відстоювати правду, діяти згідно із совістю;
- дружба та взаєморозуміння. Через сюжети казок, оповідань, повістей діти засвоюють цінність щирого спілкування, взаємної підтримки;
- повага до старших, рідної культури, традицій. У фольклорних творах, а також у сучасній літературі значна увага приділяється вихованню патріотичних почуттів, любові до Батьківщини, сім'ї, мови.

Ефективне використання художньої літератури як засобу виховання вимагає активної педагогічної позиції. Учитель має не лише ознайомити учнів із текстом, а й організовувати обговорення вчинків героїв, спонукати дітей до висловлення власної думки та моральної оцінки ситуацій, проводити творчі завдання (інсценізації, рольові ігри, міні-твори), що сприяють осмисленню гуманістичних ідей, створювати виховні ситуації на основі літературних

прикладів, залучати до міжпредметної інтеграції (література й етика, мистецтво, громадянська освіта тощо).

Наведемо приклади прийомів роботи, які можна ефективно використовувати під час опрацювання художніх творів з метою гуманістичного виховання молодших школярів:

«Відчуй героя». Мета: розвиток емпатії, співпереживання. Наприклад, після прочитання твору учні відповідають на запитання:

- Що відчував герой?
- Як би ти вчинив на його місці?
- Які риси характеру допомогли йому подолати труднощі?

«Дерево вчинків». Мета: аналіз морального вибору героїв. Наприклад, учні створюють «дерево», де в коренях – мотиви вчинків, у стовбурі – сам вчинок, а в кроні – наслідки.

«Порадь герою». Мета: формування власної моральної позиції. Наприклад, після прочитання художнього твору варто поставити запитання:

- Що б ти порадив герою, аби він краще впорався із ситуацією?
- Як змінився б сюжет, якби герой повівся інакше?

«Сенкан до героя». Мета: коротке узагальнення моральної характеристики персонажа. Приклад структури:

- Іменник (ім'я героя);
- Два прикметники (його риси);
- Три дієслова (що він робив);
- Фраза – ставлення до героя;
- Слово-асоціація.

«Діалог із героєм». Мета: розвиток рефлексії, співпереживання. Учні складають короткий діалог із героєм, ставлять йому запитання або звертаються до нього з порадою чи подякою.

«Квітка цінностей». Мета: усвідомлення морального змісту твору. Наприклад, на пелюстках учні пишуть гуманістичні цінності, які розкриває твір: *доброта, чесність, вірність, милосердя, справедливість* тощо.

Такі прийоми допомагають учням не просто прочитати художній твір, а глибше осмислити його морально-етичне наповнення. Таким чином, завдяки вдумливому підходу до читання та аналізу текстів учитель сприяє моральному становленню особистості, її духовному збагаченню.

Отже, художня література є важливим інструментом формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку. Вона допомагає розвивати емоційно-ціннісну сферу, сприяє усвідомленню моральних норм, формує здатність до емпатії, рефлексії, доброзичливого ставлення до світу. Роль учителя полягає у створенні таких умов навчання, за яких слово художнього твору торкається серця дитини, сприяє її духовному зростанню, пробуджує прагнення бути Людиною з великої літери.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 280 с.
2. Лазаренко Н. І. Нові вимоги до професіоналізму вчителя в умовах євроінтеграції. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. № 54. С. 100–106.
3. Матвієнко О. В. Основи морального виховання особистості молодшого школяра. Київ : Стилос, 1999. 154 с.
4. Пащенко Д. І. Генезис гуманістичних ідей у педагогіці. Київ : Науковий світ, 2001. 278 с.
5. Савченко О. Цінності, що об'єднують шкільну і педагогічну освіту. *Післядипломна освіта в Україні*. 2012. № 2. С. 9-11.
6. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських. Київ : Добро, 2006. 43 с.
7. Сухомлинський В. О. Роль переконань у формуванні духовного обличчя особистості. Вибрані твори: у 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 2. С. 389-421.